

СЕКЦІЯ 6 ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

УДК 331.556(477)

Авраменко О.І.*старший викладач**Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського***Кондра В.І.***студентка**Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського***Пошила М.О.***студентка**Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського*

ДИНАМІКА МІГРАЦІЙНИХ ПОТОКІВ РОБОЧОЇ СИЛИ В УКРАЇНІ

Розглянуто динаміку міграційних потоків робочої сили в Україні. Розкрито методичні засади, а також особливості і напрямки розвитку, економічні, соціально-політичні наслідки міграційних явищ і процесів. Обґрунтовано необхідність запровадження ефективної політики щодо основних аспектів цієї проблеми. Запропоновано методи регулювання міграції у світі та в Україні з огляду на глобалізаційні тенденції.

Ключові слова: трудова міграція, потік, внутрішня міграція, зовнішня міграція, міграційне сальдо, заробітна плата, безробіття, демографічні та географічні чинники.

Авраменко И.В., Кондра В.И., Пошилая М.О. ДИНАМИКА МИГРАЦИОННОГО ДВИЖЕНИЯ РАБОЧЕЙ СИЛЫ В УКРАИНЕ

Рассмотрена динамика миграционных потоков рабочей силы в Украине. Раскрыты методические основы, а также особенности и направления развития, экономические, социально-политические последствия миграционных явлений и процессов. Обоснована необходимость внедрения эффективной политики по основным аспектам этой проблемы. Предложены методы регулирования миграции в мире и в Украине, учитывая глобализационные тенденции.

Ключевые слова: трудовая миграция, поток, внутренняя миграция, внешняя миграция, миграционное сальдо, заработная плата, безработица, демографические и географические факторы.

Avramenko O.I., Kondra V.I., Pokhyla M.O. THE DYNAMICS OF THE MIGRATORY MOVEMENTS OF THE LABOUR FORCE IN UKRAINE

The article deals with the dynamics of migration flows of labor in Ukraine. Reveals methodological principles and features and areas of development, economic, social and political consequences of migration phenomena and processes. The necessity of an effective policy on key aspects of the problem. The methods of regulation of migration in the world and in Ukraine due to globalization trends.

Keywords: labor migration, flow, internal migration, external migration, net migration, wages, unemployment, demographic and geographic factors.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку світової економіки все більшого поширення набуває проблема міграції робочої сили, яка є одним з основних чинників соціально-економічних трансформацій. З появою нових можливостей та впровадженням сучасних засобів виробництва, зі змінами соціально-геополітичного характеру економіки у світі з'являються й нові тенденції розвитку трудової міграції.

Переміщення людських ресурсів, які зумовлені різними чинниками, набувають все більшого поширення й в Україні. Суттєве збільшення масштабів міжнародної міграції трудових ресурсів, а саме нарощування її обсягів та інтенсивності, охоплення території всієї нашої країни, а також її вагомий вплив на економічний та соціальний розвиток зумовлюють необхідність подальшого дослідження цих процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж останніх десятиріч трудова міграція стала невід'ємною складовою ринку праці України, тому

велика кількість дослідників зосереджують свою увагу на дослідженні цієї проблеми. Основні положення щодо нормативно-правових аспектів міграційного руху відображені в працях таких вчених, як: Л.А. Весельська [1, с. 111–116], М.М. Відякіна, Р.Д. Стаканов [2, с. 162–179], І.І. Ковалик [3, с. 86–91], І.В. Хлівна [4, с. 21–23] та інші. Розглядаючи проблеми міграційних процесів, Л.А. Весельська здійснила аналіз процесів трудової міграції за кордон, запропонувала зміни і доповнення до механізму державного регулювання міграції. М.М. Відякіна, Р.Д. Стаканов дослідили теоретичні та практичні аспекти взаємозв'язку трудової міграції українських громадян до ЄС та макроекономічного розвитку України. І.І. Ковалик визначив причини розвитку міжнародної міграції робочої сили, проаналізував сучасний стан і дослідив причини та наслідки, а також виокремив тенденції розвитку міжнародної міграції робочої сили в Україні.

І.В. Хлівна розглянула міжнародну трудову міграцію та її фінансово-економічні наслідки у вигляді міжнародних грошових переказів робітників мігрантів. Незважаючи на те, що низка важливих аспектів міжнародної міграції робочої сили знайшов відображення у працях цих та інших дослідників, окремі важливі проблеми, зокрема, методики оцінки впливу на розвиток економіки, соціальної сфери, демографії та інших сторін суспільного життя ще певною мірою залишаються поза увагою вчених і практиків.

Мета статті:

- надати аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку міграційних процесів України;
- з'ясувати особливості державного регулювання міграції робочої сили, його правового та організаційно-адміністративного забезпечення;
- запропонувати заходи щодо вдосконалення форм і методів регулювання міграційних процесів робочої сили.

Виклад основного матеріалу. Одним з важливих соціально-демографічних процесів та вагомим індикатором економічного розвитку регіонів України є трудова міграція населення. Під трудовою міграцією слід розуміти переміщення у просторі, що здійснюються індивідами з метою підвищення рівня життя на основі більш вигідного використання власної робочої сили без зміни постійного місця проживання [5].

Міграційний рух, що прогресує в Україні, – це складний соціально-економічний процес, який визначається різними об'єктивними і суб'єктивними чинниками, серед яких – природно-кліматичні, демографічні, етнічні, соціальні, економічні.

Під час аналізу міграційного руху населення слід враховувати його поділ за напрямом переміщення людей на зовнішні (за межі країни) та внутрішні (всередині країни) міграції робочої сили.

Згідно із Законом України «Про основні засади державної міграційної політики» зовнішня трудова міграція – це пересування особи з метою тимчасового працевлаштування, що супроводжується перетинанням державного кордону [6].

Основними чинниками, які визначають інтенсивність та спрямованість зовнішніх трудових міграцій у регіонах, є: близькість до державних кордонів України з іншими країнами, особливості менталітету населення, історичні та ментально-етнічні зв'язки між регіонами України та іноземними країнами, загальний рівень розвитку регіону та наявність у регіоні або в безпосередній близькості від нього великих поліфункціональних міст.

Розглянемо міграційний приріст в Україні у регіональному розрізі. Для зручного аналізу сальдо зовнішніх міграційних процесів в Україні упродовж 2009–2013 років зобразимо дані у вигляді таблиці 1.

Однак більшість показників соціально-економічного розвитку все ще далекі від європейських стандартів. Можливості працевлаштування на офіційному ринку праці України залишилися обмеженими, до того ж зайнятість в зареєстрованому секторі економіки держави не лише не гарантує добробуту, а часто не забезпечує й потреб відтворення робочої сили працюючого.

Масштаби трудової міграції з України оцінюються у 1,4–2,7 млн. осіб, з них більшість – нелегали. Слід зазначити, що основними центрами тяжіння

Таблиця 1

Зовнішня міграція в Україні (тис. осіб) [7]

Регіони	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік	У середньому за період
Україна	13447	16133	17096	61844	31913	28086,6
Автономна Республіка Крим	2132	2306	2176	4328	4276	3043,6
Вінницька	790	642	805	1418	628	856,6
Волинська	33	107	196	337	312	197
Дніпропетровська	351	1047	1131	3459	1812	1560
Донецька	709	1059	1578	4370	1267	1796,6
Житомирська	119	321	168	477	721	361,2
Закарпатська	-229	-60	-70	-151	-328	-167,6
Запорізька	602	715	575	2460	870	1044,4
Івано-Франківська	130	141	268	1400	767	541,2
Київська	439	564	1197	1617	1292	1021,8
Кіровоградська	92	349	137	403	528	301,8
Луганська	-445	227	402	2482	2578	1048,8
Львівська	-107	-58	38	2005	633	502,2
Миколаївська	498	373	314	679	580	488,8
Одеська	2951	2922	2567	7345	3248	3806,6
Полтавська	194	417	415	1417	1000	688,6
Рівненська	-135	-77	-25	89	245	19,4
Сумська	180	158	275	248	118	195,8
Тернопільська	7	77	13	97	108	60,4
Харківська	523	617	468	13141	3847	3719,2
Херсонська	157	224	174	283	228	213,2
Хмельницька	245	208	423	280	232	277,6
Черкаська	329	299	451	656	688	484,6
Чернівецька	395	363	386	1312	719	635
Чернігівська	318	363	536	600	513	466
м. Київ	2716	2245	1878	10015	4155	4201,8
Севастополь (міськрада)	453	584	620	1077	876	3610

українських мігрантів є Росія (48%), Чехія (12%), Італія (13%), Польща (8%), Угорщина, Іспанія, Португалія (по 3%) [8].

Метою виїзду за кордон у багатьох випадках є підвищення добробуту, вирішення житлового питання, фінансування навчання, відкриття власної справи, удосконалити знання іноземної мови. Потреба у вивченні мови країни перебування є найсерйознішою для успішної трудової міграції [9].

Відповідно до вказаного та статистичного аналізу посилення зовнішньої міграції населення зокрема зумовлене такими причинами:

- незадовільні економічні умови життя працездатного населення в країнах еміграції (низький рівень заробітної плати, низький рівень зайнятості та високий рівень безробіття, низький життєвий рівень, бідність);
- значно вищий рівень заробітної плати в імміграційних країнах (США, Західна Європа);
- вищий технічний рівень умов праці в країнах імміграцій;
- порівняно вищий рівень охорони навколишнього середовища у країнах імміграції;
- військові причини;
- політичні причини;
- релігійні причини;
- національні причини;
- соціально-культурні та етичні причини тощо.

Також великий вплив на рівень трудової міграції має внутрішня міграція населення. Внутрішні міграції – це переміщення особи з метою зміни місця проживання/перебування, що супроводжується перетинанням меж адміністративно-територіальних одиниць України [10].

Потоки заробітчанства сформувалися в умовах низької заробітної плати в зареєстрованому секторі економіки, підвищеного рівня безробіття та вимушеної неповної зайнятості, поширення бідності та високого рівня маєтного розшарування населення, значного розриву у рівнях оплати праці в Україні і зарубіжних країнах.

Основним джерелом відомостей про міграцію населення є державна статистика, яка включає облік міграції і матеріали переписів населення; крім того, проводяться вибіркові обстеження, мета яких, як правило, – вияв причин і мотивів міграції. Проте вони не надають достовірних відомостей про цей процес. Тому дуже важко аналізувати реальні розміри і структуру трудової міграції стосовно України. Дійсні розміри міграції можуть вдвічі перевищувати офіційні дані.

Розглянемо статистичні дані щодо внутрішньої міграції населення в Україні за 2009–2013 року в таблиці 2.

Отже, відповідно до статистичних даних, основними причинами внутрішніх трудових міграцій в Україні є такі три фактори:

- 1) обмежені можливості працевлаштування, особливо в сільській місцевості;
- 2) низька заробітна плата вдома;
- 3) більша престижність роботи на підприємствах та установах великих міст.

Відтак узагальнення даних про зовнішню і внутрішню міграцію відокремило одну з головних закономірностей сучасних потоків міграції, яка полягає у значному та постійному збільшенні її масштабів, залученні до цього процесу трудящих практично всіх регіонів країни.

Таблиця 2

Внутрішня міграція в Україні (тис. осіб) [11]

Регіони	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік	У середньому за період
Україна	х	х	х	х	х	х
Автономна Республіка Крим	819	1140	1463	84	780	857,2
Вінницька	-1337	-1029	-337	-1749	-1388	-1168
Волинська	-251	-109	475	-613	-1	-499
Дніпропетровська	-1434	-1075	-1346	-1564	-2169	-1517,6
Донецька	-2568	-2130	-2089	-4449	-4516	-3159,4
Житомирська	-1632	-613	-714	426	-1254	-757,4
Закарпатська	-938	-772	-393	-370	-905	-675,6
Запорізька	-485	-529	-1387	-1361	-1916	-1135,6
Івано-Франківська	-244	87	254	-40	183	48
Київська	1705	3990	7476	7072	8821	5812,8
Кіровоградська	-2460	-1023	-1585	-2160	-2183	-1882,2
Луганська	-2177	-2621	-3061	-4034	-4365	-3159,8
Львівська	-436	-818	-1590	-794	-775	-882,6
Миколаївська	-1215	-738	-961	-1659	-1379	-1190,4
Одеська	11	2180	1523	2782	2533	1805,8
Полтавська	-1332	-307	-754	-1203	-554	-830
Рівненська	-1418	-1098	-1774	-1491	-1151	-1386,4
Сумська	-1226	-1145	-1126	-1423	-1602	-1304,4
Тернопільська	1462	-1071	-844	-565	-1233	-450,2
Харківська	-1366	1222	366	1984	1741	789,4
Херсонська	-538	-1374	-1301	-2157	-2145	-1503
Хмельницька	-1366	-811	-1554	-1006	-1171	-1181,6
Черкаська	46	-775	-157	-1202	-1242	-666
Чернівецька	531	272	512	316	681	462,4
Чернігівська	-202	-348	-191	-1321	-1432	-698,8
м. Київ	12688	8366	8163	14703	14222	11628,4
Севастополь (міськрада)	453	1192	932	1794	2420	1358,2

Для кількісної оцінки трудової міграції в Україні слід також розглянути гендерне співвідношення рівня міграції.

Значні відмінності спостерігаються у напрямках трудових міграцій чоловіків та жінок. Наприклад, жінки переважають серед мігрантів у Італії, Греції, Туреччині, Японії. Чоловіча міграція спрямована зазвичай у Росію, Португалію, Польщу, Чехію.

Мігранти-чоловіки зайняті здебільшого у сфері будівництва. У Росії також спостерігається підвищена частка зайнятих у сфері зв'язку та транспорту, у Польщі – в сільському господарстві. Серед жінок, які працюють у Росії, найбільша зайнятість спостерігається у торгівлі та будівництві, у Чехії – в громадському харчуванні і промисловості, у Польщі та Італії – в сільському господарстві та в якості домашньої прислуги [12].

Проаналізувавши наведені дані, можна зробити висновок, що серед трудових мігрантів переважають чоловіки. Інтенсивніше до робіт за кордоном залучається сільське населення, що є наслідком значно гіршої ситуації з працевлаштуванням та вибором місця роботи у сільській місцевості.

Отже, в умовах кризи більшість мігрантів, особливо ті, які працюють у країнах ЄС, буде орієнтуватися на продовження здійснення трудових поїздок.

Хоча Україна і є одним з найбільших експортерів робочої сили в Європі, проблемам регулювання зовнішніх трудових міграцій не приділяється належна увага на державному рівні. Трудова міграція повинна враховуватися під час стратегічного економічного планування, насамперед у процесі формування політики зайнятості та розробки інвестиційних програм і на центральному, і на регіональному рівнях.

Поширеність міграційного явища обумовлює необхідність формування державної політики щодо регулювання трудових міграцій, причому ефективність відповідних заходів буде досягнута лише за умови, якщо їх розробка та впровадження спиратиметься на потужну аналітичну базу досліджень у цій сфері.

Результати аналізу рівня трудової міграції дають змогу сформуванню надійну аналітичну базу, необхідну для ухвалення виважених рішень щодо регулювання процесу.

В сучасних умовах важливим завданням є формування національної міграційної політики, що передбачатиме поєднання заходів щодо залучення населення (зокрема українців, які тривалий час працюють за кордоном) до України та оптимізації зовнішніх міграційних потоків. Державна політика щодо регулювання зовнішніх трудових міграцій має ґрунтуватися на комплексі заходів, спрямованих на забезпечення зворотності зовнішніх трудових поїздок та соціальної захищеності українських працівників за кордоном, якнайширше залучення міграційних грошей в економіку України і на покращення можливостей працевлаштування на внутрішньому ринку праці.

Висновки. Трудова міграція населення – це не тимчасове явище, а закономірний розвиток суспільних відносин, що спричиняє як негативні, так і позитивні наслідки. Вони залежать від обсягу, складу і характеристики міграційних потоків. Відтак трудова міграція виконує сьогодні важливу роль соціального амортизатора, є чинником зменшення безробіття, джерелом значних додаткових ресурсів. Водночас, з нею пов'язані численні проблеми, найсерйозніша з яких – втрата значного трудового та інтелектуального потенціалу, особливо в тих випадках, коли тимчасова міграція трансформується в тривалу, переселенську. За кордон виїжджає найактивніше та

освічене населення працездатного та відтворювального віку, тому забезпеченість України трудовими ресурсами зменшується.

Для запобігання депопуляції нації необхідне негайне втручання уряду та проведення ним грамотних законодавчих, організаційних і господарських заходів у сфері соціально-демографічної політики, спрямованих на створення нових робочих місць з гідною заробітною платнею і відповідною соціальною захищеністю. Ці заходи повинні сприяти зменшенню числа емігруючого населення і поверненню насамперед українських молодих спеціалістів та досвідчених фахівців різних сфер діяльності, які набули досвіду за кордоном.

Аналізуючи отримані фактори, встановлено, що визначальною є потреба в створенні більш досконалої організаційної структури державних органів влади, які повинні реалізувати міграційну політику в межах обраної стратегії. В Україні відсутня виважена концепція державної міграційної політики, нерегульованими залишаються еміграція та імміграція робочої сили, а невизначеність пріоритетів міграційної політики спричиняє невиважену розпорошеність владних дій і дублювання управлінських функцій, що потребує запровадження ефективних організаційно-адміністративних інструментів щодо реалізації державної політики зайнятості.

Отже, основними заходами щодо вдосконалення форм і методів регулювання міграційних процесів робочої сили в Україні є:

- створення ємного та привабливого внутрішнього ринку праці;
- приєднання України до багатосторонніх міжнародних договорів з питань праці та соціального захисту трудових мігрантів;
- розширення мережі соціально-демографічних програм з міграційної проблематики;
- укладання міждержавних та міждержавних угод щодо працевлаштування трудових мігрантів;
- співробітництво прикордонних регіонів держав, що межують з Україною, у питаннях розвитку прикордонних міграцій і взаємного врегулювання трудової діяльності громадян, які працюють за межами своїх держав;
- розвиток інституту ліцензування господарської діяльності з посередництва у працевлаштуванні громадян України за кордоном з метою посилення їх соціального захисту та запобігання торгівлі людьми.

Впровадження висновків та рекомендацій щодо формування державної політики в сфері трудових міграцій населення, а також пропозицій щодо удосконалення обліку міграційних переміщень сприятиме підвищенню ефективності управління міграцією, пом'якшенню негативних наслідків демографічної кризи, зниженню напруженості на ринку праці, мінімізації рівня безробіття, посиленню соціального захисту населення України в сфері зайнятості, зокрема українських працівників за кордоном, підвищенню ступеня достовірності міграційної статистики.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Весельська Л.А. Трудова міграція і соціальна безпека: аналіз наслідків та перспектив у контексті українських реалій / Л.А. Весельська // Економіка та держава. – 2011. – № 4. – С. 111–116.
2. Відякіна Р.Д. Трудова міграція з України до ЄС: макроекономічний вимір : [монографія] / [М.М. Відякіна, Р.Д. Стаканов] ; Ін-т міжнар. Відносин ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – К. : ДКС 2011. – 196 с.: іл., табл.
3. Ковалик І.І. Причини та наслідки міжнародної міграції робочої

- сили для України / І.І. Ковалик // Стратегія розвитку України. – 2011. – Т. 2. – С. 86–91.
4. Хлівна І.В. Фінансово-економічні характеристики і тенденції міждержавної трудової міграції / І.В. Хлівна // Економіка та держава. – К., 2013. – № 3. – С. 21–23.
 5. Населення України. Трудова еміграція в Україні. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2010. – 233 с.
 6. Про зовнішню трудову міграцію : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
 7. Офіційний сайт державної служби статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
 8. Міграції населення України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukr-tur.narod.ru/geonas/naselukr/migration/migratukr.htm>.
 9. Гнибіденко І. Проблеми трудової міграції в Україні та їх вирішення / І. Гнибіденко // Економіка України. – 2008. – № 4. – С. 19–21.
 10. Про основні засади державної міграційної політики України : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
 11. Офіційний сайт державної служби статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
 12. Офіційний сайт міжнародної організації з міграції [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://iom.org.ua/ua/>.